

Patrimoni i societat. L'Ajuntament d'Inca i la difusió de la cultura i la història del municipi

“Contra la subjectivitat dels homes i les dones s'alça
l'objectivitat de les coses creades per les persones”

H. Arendt, *La condició humana*.
Barcelona: Seix-Barral, 1974, p. 76.

1. Introducció. El punt de partida per a la conservació històrica d'Inca

En la tradició occidental, l'estat hereu del pensament de la Il·lustració, articulat sota l'imperi de la llei, és el que va confeccionar el primer intent de bastir una veritable política cultural pública. Anteriorment l'acció dels prínceps durant el Renaixement italià sol ser un lloc comú per als exegetes de la prehistòria de les polítiques culturals. Des del segle XVIII, la cultura passa a formar part del ventall més o menys ampli de camps d'intervenció de l'Estat, personificat en els diversos nivells de l'Administració, i aquest estat cultural incipient actua des del desplegament de les funcions normatives que li són pròpies. Els municipis, com és el d'Inca, han estat els actors primordials en la configuració de polítiques culturals posteriors a la restauració democràtica a l'Estat espanyol.

En el nostre esquema de la política cultural, consideram necessari que els municipis tenguin present el patrimoni com una àrea específica d'actuació dintre del nostre departament de Cultura i Educació. En aquest sentit, fer cultura voldrà dir, d'una banda, reglamentar sobre el patrimoni un conjunt d'objectes mobles, immobles i fins i tot immaterials que cal: recuperar, conservar, protegir i investigar.¹

1. La cultura patrimonial, doncs, constituirà el paradigma dominant de l'escenari de les polítiques públiques per a la cultura fins a l'adveniment de l'estat de benestar.

L'Ajuntament d'Inca té per missió i obligació de preservar per a la posteritat els béns patrimonials, que són béns que procedeixen del passat i es dirigeixen cap al futur. Sota aquest epígraf ens referirem a dues preguntes bàsiques: la necessitat de conservar² el patrimoni (la salvaguarda del patrimoni comú) i la necessitat de donar a conèixer el patrimoni. El marc de protecció l'estableix la Llei de patrimoni històric de les Illes Balears (BOCAIB, 29/12/1998), que explica dues grans categories de protecció, això és: els Béns d'Interès Cultural³ i els Béns Catalogats.⁴ Actualment tenim la sort de tenir tres edificis catalogats com a Bé d'Interès Cultural (BIC): **el claustre, convent i església de Sant Domingo** del segle XVIII (Reial Decret 78/94, de 9 de juny), **l'església de Santa Maria la Major** del segle (XVI-XIX) (BOE 2005) i **el monestir de Sant Bartomeu** dels segles (XVI-XVIII) (BOE 2005). També el conjunt organístic dels espais anteriors del patrimoni religiós d'Inca són BIC des del febrer de 2003: **orgue històric de l'església de Santa Maria la Major** construït per Gabriel Tomàs Estarrelles (1816), **orgue històric de l'església de Sant Domingo d'Inca** construït pels germans Caymari (final del segle XVII) i, finalment, pels mateixos germans l'any 1694, **l'orgue històric del monestir de Sant Bartomeu d'Inca**.⁵ La tasca desenvolupada per la Fundació ACA (Àrea de Creació Acústica), amb col·laboració del nostre ajuntament durant l'última dècada, ha permès obrir una línia d'investigació molt important sobre el nostre patrimoni artístic musical i, a més, ha contribuït notablement a la difusió del bagatge cultural de les Balears mitjançant els concerts d'orgue que s'organitzen a les nostres esglésies d'Inca.

Finalment, podem acabar dient que el punt de partida per a la conservació dels referents històrics d'Inca és el patrimoni històric (és aquell fet que a tots ens pertany; del llatí *patrimonium*) herència col·lectiva dels nostres avantpassats i de les futures generacions.

2. Aprendre art a la ciutat d'Inca: sensibilitzar cap al respecte, la valoració i protecció del patrimoni historicoartístic

La nostra ciutat és un marc de relacions i de contactes entre els seus habitants dintre de la qual s'ubiquen els espais d'aprenentatge formals (escoles, instituts, centre universitari, centre de formació i ocupació, centre de professorat, escola d'adults) i no formals (centres culturals, biblioteques). Tenint en compte que el municipi és clau per a la política cultural, el nostre repte més immediat és formular el principi a la inversa: l'existència d'una directriu cultural ben canalitzada i l'aposta ferma del patrimoni com a motor de la ciutat són dos valors que de ben segur reforçaran el municipi d'Inca.

La principal eina per a la conservació del patrimoni s'ubica en el camp de l'urbanisme i no en el de la cultura: els instruments urbanístics municipals, els plans generals d'Ordenació Urbana (PGOU) han de prendre en consideració els béns

2. Conjunt d'activitats i tècniques que tenen com a objectiu prolongar l'esperança de vida dels béns patrimonials de la ciutat d'Inca.

3. Són aquells béns mobles i immobles més rellevants del patrimoni històric de les Illes Balears que es classifiquen d'acord amb la tipologia següent: monument, conjunt històric, jardí històric, lloc històric, lloc d'interès etnològic, zona arqueològica i zona paleontològica.

4. Són aquells béns mobles i immobles, que tot i no tenir la rellevància que els permetia ser declarats Béns d'Interès Cultural tenen prou significació i valor per constituir un bé del patrimoni històric a protegir singularment.

5. Vegeu el volum del *II Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca*, Inca, 1995.

culturals referenciats al **Catàleg d'Elements d'Interès Artístic, Històric, Ambiental i del Patrimoni Arquitectònic** de la ciutat i la Carta Arqueològica d'Inca.

El vigent **Catàleg d'Elements d'Interès Artístic, Històric, Ambiental i del Patrimoni Arquitectònic** d'Inca realitzat per ARCA (1994-1995) descriu les 159 fitxes, corresponents a la revisió de les 141 del catàleg elaborat el 1987 de la ciutat d'Inca i fora vila, i s'han deixat sense revisar les corresponents al cementiri. L'esmentada planificació patrimonial és el punt de partida a múltiples conferències de les Jornades d'Estudis Locals o monografies al voltant d'edificis històrics de la comarca d'Inca. Aquestes fitxes completes (autor, data, tipologia, façanes, interior, usos, estat general, propietat, intervencions, nivell de protecció, conservació, bibliografia i documentació, etc.) esdevenen una recerca de les arrels presents de cada edifici, una guia d'equilibri entre passat i futur.

La Carta Arqueològica és el document realitzat pel Servei de Patrimoni del Govern de les Illes Balears que actualment cataloga més de 31 jaciments arqueològics del terme municipal i que són el punt de partida de tot investigador que vulgui realitzar qualsevol activitat i recerca en el món prehistòric inquer.

L'objectiu final de la conservació, estudi i recopilació patrimonial dels elements històrics de la ciutat d'Inca és el gaudi per part dels seus habitants. L'oferta municipal de l'Àrea de Cultura i Educació de cara al patrimoni són els itineraris pels llocs més representatius, enfocats al fet que els escolars contactin directament amb el patrimoni i, en termes més globals, amb la ciutat i la seva història. És el cas de les visites al **Casal de Cas Metge Cifre** i ben prest, per desembre, de les **Rutes per la història d'Inca** (el món dels cellers i del vi). El Casal de Cas Metge Cifre és una de les cases senyorials de l'art modernista civil, iniciada a final del segle XIX pel mestre d'obres Sebastià Riusec, amb elements ornamentals de caire vegetal a l'interior com també rajoles de ceràmica i de ferro forjat característics del modernisme *Art Nouveau*. Actualment, gràcies a un conveni amb una entitat financera de la ciutat, és un centre cultural d'exposicions i seu social d'entitats culturals del municipi.

Per la seva banda, enguany posarem en marxa un programa patrimonial amb fins educatius comptant amb la col·laboració del professorat de la comarca d'Inca. Un dels símbols culturals, populars i etnogràfics de la ciutat és el vi, ja que al segle XIII el rei Jaume I tenia celler reial a Inca. És per això que hem volgut descobrir un dels tresors d'Inca, i ho farem amb un cicle de conferències i unes rutes per cellers històrics de la ciutat amb el títol *Rutes per la història d'Inca (el món dels cellers i del vi)*.

Les metodologies de les visites per conèixer el patrimoni han de convertir els alumnes d'Inca en protagonistes de la seva història. Un cas que aquests darrers anys ha donat un resultat positiu ha estat la instal·lació d'un panell informatiu al serrall dels Molins on trobam la famosa **Pota del rei En Jaume I** (segle XIII). L'Ajuntament d'Inca juntament amb el Govern de les Illes Balears va editar una auca o historieta, regalada de franc a tots els escolars in situ o als tallers de contacontes de la biblioteca central, que conta a través d'una narració en vers i

unes il·lustracions juvenils la rondalla que el folklorista i filòleg manacorí Mn. Antoni Maria Alcover va recollir dels preveres inquer (Mn. Gabriel Llompart, bisbe de Mallorca, i Mn. Nadal Garau, canonge de la Seu de Mallorca). La trama explica les dues estades que el rei va fer a Inca per perseguir els moros, pegà esclafit i esperonada al cavall, que llenegà d'una pota i la deixà marcada a una roca.⁶

La comunicació del nostre patrimoni històric i artístic amb la societat significa fer els esforços necessaris per sensibilitzar cap al respecte, la valoració i protecció de la història d'Inca sota el prisma de tres objectius bàsics: en primer lloc, facilitar al públic un coneixement ampli de la institució cultural en concret; en segon lloc, motivar la seva participació en les diferents i múltiples activitats que s'organitzen; i finalment, enfortir i consolidar les relacions entre la cultura i l'habitant. Aquest és el cas de la promoció i conservació de l'art religiós inquer amb iniciatives museològiques com les exposicions i catàlegs temàtics en el monestir de Sant Bartomeu d'Inca titulats **El betlem del convent de Sant Bartomeu de les religioses jerònimes** (Nadal, 2004) i **La iconografia de la Redempció en el convent de monges jerònimes de Sant Bartomeu** (Nadal, 2005). Pel que fa a la restauració del patrimoni retaulístic d'Inca, cal destacar les nombroses ajudes per part del nostre ajuntament a projectes com el **retaula de la Puríssima de Sant Bartomeu d'Inca** (segle XVI, restaurat l'any 2001), el **retaula de la Verge de les Ànimes de Sant Domingo d'Inca** (segle XVII, restaurat l'any 2003), el **retaula de la Mare de Déu del Roser de Sant Domingo d'Inca** (segle XVIII, restaurat l'any 2006) i finalment el **retaula de Sant Joan de Santa Maria la Major** (segle XVIII, restaurat l'any 2006). Pel que fa a tasques de catalogació i inventari religiós en el monestir de Sant Bartomeu, hem d'esmentar el grup d'investigació coordinat per l'arqueòloga municipal de Palma, Sra. Magdalena Riera, que realitza la datació, fitxes, dibuixos i anàlisi detallada de la **ceràmica conventual de les monges tancades d'Inca**, treball del qual s'ha realitzat una exposició.

Transmetre emocions, sensacions i commoure els habitants d'Inca amb el patrimoni històric de la ciutat ha estat durant els darrers anys finalitat primordial del projecte expositiu i de divulgació a través de la coneguda **Trilogia d'art sacre inquer: l'art marià inquer (1992), Jesucrist a l'art inquer (1996) i Els sants a l'art d'Inca (2001)**. Finalment, dues recents publicacions ens aporten els coneixements de la societat medieval i la cristiandat inquera a través de l'obra **Joan Daurer i la taula gòtica de Santa Maria d'Inca (1373) i La parròquia de Sant Domingo d'Inca (1962-2006)**.

3. El patrimoni al servei de la ciutadania. El paper dels centres culturals i d'investigació.

André Malraux, primer ministre de cultura francès i apòstol de la democratització de la cultura, va batejar com les noves catedrals de la cultura els centres culturals. **El centre cultural de Sant Domingo d'Inca** serà l'espai paradigmàtic que materialitzi l'imperatiu categòric d'aquesta nova generació de polítiques culturals del segle XXI al nostre municipi inquer: acostar la cultura als ciutadans. La funció i la utilitat assegura la conservació de qualsevol espai patrimonial.

6. Vegeu LLABRÉS MARTORELL, Pere Joan et alii. *Inca en la història (1229-1349)*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998, p. 36-37.

Catalogat com a Bé d'Interès Cultural (BIC) i datat en el segle XVIII, és des de la festivitat de Sant Jordi de 2003 un espai d'interrelació i comunicació ciutadana que allotja les dependències de l'Àrea de Cultura i Educació, les biblioteques d'infants i d'adults, arxiu de biblioteca, sala de premsa, hemeroteca i revistes, sala d'estudi, sala de consulta, dues sales d'exposicions, sala d'homenatge a l'artista català Valerià Pinell, arxiu municipal històric i administratiu, sala de premsa i sala de conferències. Aquest espai, joia del patrimoni historicoartístic inquer, hereu de l'orde dominic, té una bona ubicació al centre del municipi, funcionalitat i accessibilitat física (Premi Mallorca 2004 d'accessibilitat). Segons les dades estadístiques de la Memòria de Cultura i Educació (2004) es varen realitzar més de 340 activitats a les diferents dependències de l'edifici d'estil barroc.

Per la seva banda, **Sa Quartera centre d'art** és un espai polivalent per a les avantguardes artístiques i les creacions contemporànies del segle XXI construït entre els anys 1918-1920, essent un dels edificis historicistes amb característiques renaixentistes més importants de la ciutat. Actualment es realitza, mitjançant un conveni de cooperació amb una entitat financera de Balears, un itinerari complet d'exposicions no permanents i el consolidat i famós Premi de Pintura del Dijous Bo pels mesos de novembre i desembre.

Així mateix, cal destacar el paper que juga la investigació en el nostre municipi. Estam convençuts que **l'Arxiu Municipal Històric i Administratiu d'Inca (memòria històrica de la ciutat)** ha de ser un centre dinàmic i obert, capaç d'oferir un bon servei a l'Administració de la qual depèn i als ciutadans, intentant transmetre les funcions que realitza: a) inventari, catalogació i registre de documents municipals; b) dependències funcionals i ambientalment òptimes al claustre barroc de Sant Domingo; c) difusió i comunicació del seu ric fons documental. Volem convertir l'arxiu en el vertader difusor del patrimoni documental que conserva i provocar el seu descobriment als ciutadans i als qui ens visiten. És per això que les *Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, que es realitzen anualment des de l'any 1995, amb la publicació corresponent del volum amb totes les ponències, tenen per objectiu primordial impulsar la investigació sobre la història i el patrimoni local com a instrument bàsic per a la divulgació de la memòria del municipi. Economia, art, agricultura, joventut, arquitectura, patrimoni, història, música i religió són els múltiples camps de feina que han conreat els nostres investigadors. Una altra iniciativa dirigida a la recerca científica del nostre municipi, tot aprofitant el marc de la creació del **Centre Universitari de la ciutat** l'any 2003 juntament amb la UIB-UNED, és la convocatòria del **Premi d'Investigació Universitari d'Inca per a ciències tècniques i socials** amb la finalitat, d'una banda, de promoure l'estudi d'Inca des de diferents vessants del coneixement científic, i d'altra banda, motivar el col·lectiu universitari inquer perquè dirigeixi i aprofundeixi els seus estudis vers el municipi.

Una societat sense memòria és una societat buida. Amb l'objectiu de potenciar la investigació i la recerca de fonts orals, des de fa uns anys es publica en forma de llibres el recull de *Pregons de setmana Santa d'Inca (1986-1995)–(1996-2005)* juntament amb l'Associació de Confraries d'Inca, i que és una fórmula excel·lent de recuperar i perpetuar el missatge que persones representatives de diferents àmbits i col·lectius socials ens han volgut transmetre del passat. També hem de

ressaltar la tasca del nostre cronista oficial, Sr. Gabriel Pieras, que enguany compleix els seus 20 anys com a redactor de la nostra història (1986-2006), i que ha duit a terme més de catorze publicacions per recuperar la nostra història popular i tradicional d'Inca; és el cas de *Nosaltres els inquers*, *Inca fotogràfica i Crònica comentada de l'Orfeó l'Harpa d'Inca*.

Un dels pilars de la participació ciutadana en la protecció i divulgació del patrimoni d'Inca és el **Consell Municipal de Cultura (Comissió de Protecció del Patrimoni Historicoartístic)**, màxim òrgan consultiu de la ciutat en matèria cultural. La seva finalitat és vetllar pel compliment de les obligacions municipals i aportar idees per millorar i enriquir el panorama cultural d'Inca. Des del seu funcionament fa dos anys ha realitzat i gestionat la nova ubicació de la *Col·lecció Catalunya* de Valerià Pinell al claustre de Sant Domingo i, en fase de redacció coordinada pel Sr. Santiago Cortès Forteza, el *Llibre de la història urbana d'Inca: carrers, places i monuments*.

Com s'ha pogut comprovar anteriorment, el paper del patrimoni cultural, documental i oral és el vertader dinamitzador de les polítiques culturals de la ciutat d'Inca, i és aquest repte de futur que ens obliga a estar en guàrdia permanentment.

4. Selecció bibliogràfica

- *Jornades d'Estudis Històrics Locals d'Inca*, volums I-VI. Inca: Ajuntament d'Inca, 1995-2005.
- *II Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca*. Inca: 1995.
- *La política cultural en el municipio. El respeto a los derechos de propiedad intelectual*. Madrid: Sociedad General de Autores y Editores, FEMP, 2002.
- CALF MASACHS, Roser (coordinadora). *Arte para todos. Miradas para enseñar y aprender el patrimonio*. Gijón: Ediciones Trea, 2003.
- ESTELRIC CALAFAT, Antoni; CRESPI BESTARD, Nadal. *La història de la parròquia de Sant Domingo d'Inca*. Inca: 2006.
- FERNÁNDEZ PRADO, E. *La política cultural. Qué es y para que sirve*. Gijón: Ediciones Trea, 1991.
- GAITA SOCIAS, Maria del Mar. "Art i patrimoni" dins *Actes d'Entorn a l'Art*. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia – Fundació Jakober, 2005.
- LÓPEZ DE AGUILETA, Iñaki. *Cultura y ciudad. Manual de política cultural municipal*. Gijón: Ediciones Trea, 2000.
- LLABRÉS MARTORELL, Pere-Joan et alii. *Inca en la història (1229-1349)*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998.
- MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu. "El nou pla arxivístic municipal d'Inca. Els documents del poder; el poder dels documents" dins *Revista Cantabou*, Centre de Professors – CAIB, número 16, juny de 2004, p. 24-27.
- MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu. *Joan Daurer i la tala gòtica de Santa Maria d'Inca (1373)*. Inca: Lleonard Muntaner Editor, 2006.
- MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu (coordinació). *Pregons de la Setmana Santa d'Inca (1996-2005)*. Inca: Ajuntament d'Inca i Associació de Confraries de Setmana Santa d'Inca, 2005.

- MUNILLA CABRILLANA, Glòria (coordinadora). *Introducció a la gestió d'organitzacions culturals*. Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), 2000.
- RAYÓ, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*. Inca: Documenta Balear, 1993.
- REUS, Margalida; MARTÍNEZ, Bartomeu. *La restauració del retaule del segle XVIII de la Verge del Roser de Sant Domingo d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca i Fundació "Sa Nostra", 2006.